

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет
внутрішніх справ

Навчально-науковий інститут підготовки фахівців кримінальної міліції

**ШЛЯХИ РОЗВИТКУ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Матеріали науково-практичної конференції
на базі Харківського національного
університету внутрішніх справ

(28 листопада 2009 року)

Харків 2009

Організаційний комітет:

голова – нач. навч.-наук. ін-ту підготовки фахівців кримінальної міліції полковник міліції
Ключко А. М.;
заступник голови – нач. каф. оперативно-розшукової
діяльності навч.-наук. ін-ту підготовки фахівців кримінальної міліції підполковник міліції
Шендрик В. В.;
секретар – доц. каф. оперативно-розшукової діяльності
навч.-наук. ін-ту підготовки фахівців кримінальної міліції підполковник міліції **Шинкаренко**
І. І.

Члени організаційного комітету:

Копаниця О. В. – нач. відділу ресурсного забезпечення;
Потопальський В. С. – нач. відділу фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку;
Білоус П. О. – нач. редакційно-видавничого відділу;
Шут Л. В. – наук. співробітник відділу організації наукової роботи

*Друкується відповідно до розпорядження ректора
Харківського національного університету внутрішніх справ
№ 106 від 22.07.2009*

Ш 70 **Шляхи** розвитку оперативно-розшукової діяльності
в сучасних умовах : матеріали наук.-практ. конф. на базі
Харк. нац. ун-ту внутр. справ (28 листоп. 2009 р.) / МВС
України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т
підготовки фахівців кримінальної міліції. – Х. : ХНУВС,
2009 – 272 с.

УДК 343.102(477)
ББК 67.9(4УКР)311

*Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність
за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.*

ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Традиційно до найважливіших рис візуального спостереження прийнято відносити те, що зміст даного виду оперативно-розшукової діяльності носить негласний характер і в деякій мірі пов'язаний з обмеженням конституційних прав громадян.

Дана обставина залишає місце для цинічних стверджень про те, що питання моралі та етики для професійного оперативного працівника не існує.

Подібна позиція є результатом відображення поверхневого погляду на суть як візуального спостереження безпосередньо, так оперативно-розшукової діяльності в цілому. Дійсно, характер оперативно-розшукової діяльності в законі визначається лише в загальних рисах, не кажучи вже про візуальне спостереження; підзаконні нормативно-правові акти, що регламентують даний вид діяльності, вміщують приписи розмитого характеру поведінки оперативного працівника; практика проведення візуального спостереження пов'язана з необхідністю спілкування оперативного працівника з людьми далеко не бездоганної моралі, що може спричинити професійну деформацію; специфічність засобів і методів візуального спостереження зовнішньо обумовлюється як би існуюче моральне протиріччя між метою і низькими засобами її досягнення.

Аналіз вказаних положень не тільки не ставить під сумнів, але, навпаки, підкреслює високоморальний характер візуального спостереження. Разом з тим питання про моральний зміст даного виду діяльності є надто гострим, що в свою чергу, обумовлено цілим рядом загально існуючих обставин.

Законодавство, нехай і в найбільш загальних положеннях, але закріплює принципові положення здійснення оперативно-розшукової діяльності. Так, оперативно-розшукова діяльність, хоч і здійснюється шляхом проведення переважно негласних заходів, тим не менше, застосовується тільки у виключних випадках (коли можливості вирішити задачу гласним шляхом вичерпані) і тільки для боротьби зі злочинністю. А проведення візуального спостереження можливо лише для попередження, припинення або розкриття тяжких або особливо тяжких злочинів.

Таким чином з формально-логічних позицій оперативно-

розшукова діяльність, будучи передбачена законом, уже мольна, оскільки закон – вища форма суспільної моралі.

Разом з тим декларування повної відповідності оперативно-розшукової діяльності і візуального спостереження принципам і нормам суспільної моралі було б спрощенням складної проблеми. Для моралі не прийнятні такі засоби досягнення мети, як брехня, обман, зрадництво і тому подібне. Але добре відомо, що, здійснюючи оперативно-розшукові заходи, оперативний працівник так чи інакше користується методом примусу і навіть насилля (постановка особи на облік, затримання), дезінформує особу, що розробляється, морально маскується чи спонукає до цього іншу людину. В цьому зв'язку правомірно поставити питання, чи є таким засобам пояснення чи виправдання з позиції етики, чи вони повинні бути відкинуті як аморальні. Чи не спотворить їх застосування суті самої мети. В даному випадку в наявності одне з основних положень, що визначає моральні основи оперативно-розшукової діяльності, а саме: співвідношення цілей, які стоять перед ОРД, і засобів, що застосовуються для їх досягнення.

Одне з фундаментальних положень наукової етики є те, що нема раніше обумовлених добрих чи поганих засобів, а є засоби вимушеності. Але при цьому вона диктує діяти за принципом – ціль визначає, а не виправдовує засоби. Таким чином, кожному оперативному співробітнику потрібно здійснювати підбір засобів, маючи на увазі певні параметри. До їх числа можуть бути віднесені наступні:

- засіб повинен бути адекватним умовам поставленої задачі;
- засіб повинен бути достатнім для досягнення поставленої мети, застосування обраного засобу повинно дозволити ефективно вирішити поставлену задачу, не залучаючи для цього інші засоби;
- засіб, який обраний для вирішення поставленої задачі, не повинен знищувати морального характеру мети, більш високої в порівнянні з тією, яка відповідає задачі, що рішається.

Таким чином, з етичної точки зору, здійснення оперативно-розшукової діяльності в основі слід розглядати як моральний компроміс, на який суспільство повинно йти для досягнення благородної мети, але який тим не менше, припускає, що в будь-якому випадку засіб повинен бути адекватним меті.

Стосовно самого візуального спостереження, потрібно відмітити, що компроміс – мабуть найбільш тонкий і складний акт морального вибору, де великий ризик знищення морального характеру мети в процесі її досягнення. Особливо це проявляється при проведенні

візуального спостереження конспіративно, з маскування цілі знаходження оперативного працівника в тому чи іншому місці, меті його перебування, а ще в негласному документування протиправних дій особи, за якою воно ведеться. Приймаючи до уваги, що саме по собі візуальне спостереження не може розглядатися в якості моральних компромісів, рішення проблеми моральної доцільності багато в чому визначається мірою розробки інституту моральної крайньої необхідності.

Розглядаючи питання критеріїв нижчої межі моральної допустимості в оперативно-розшуковій діяльності, необхідно брати до уваги, що з практичної точки зору, їх пошуку при розробці рішень завдань, що стоять перед оперативними апаратами нерідко супроводжує виявлення крайньої форми професійної трансформації моральних вимог – їх деформація – утворення корпоративної моралі, замкнутої на власних інтересах професійної групи оперативних працівників. Дволі часто корпоративні інтереси професійної групи як правило не відповідають, а часто вступають в протиріччя з певними інтересами суспільства, чи групи людей, окремої особи. Нейтралізація цього явища в найбільшій мірі залежить від інтенсивності і змісту виховного впливу, направлено не тільки на формування світоглядних позицій, але також на розробку певних правил поведінки при визначенні службових задач, що мають яскраво виявлене моральне забарвлення.

Характеристика моральних основ візуального спостереження була б неповною, коли б не сказати про те, що відповідна специфіка накладає особливий морально-психологічний відбиток на характер спілкування співробітників оперативної служби між собою і оперативних апаратів взагалі. В цьому зв'язку дотримується ряд правил (звичаїв), які стосовно до діяльності інших служб можуть викликати непорозуміння і навіть конфлікти. Наприклад не слід виявляти зацікавленість до дій, що виконуються колегами, роботою ними з документами, з фактами, що ними вивчаються. Без необхідності не потрібно ділитися з колегами своїми міркуваннями відносно місця, часу і цілей проведення відповідних заходів, їх виконавців та тому подібне. Всі ці дані повинні бути закриті для колег навіть за умови добрих особистих відношень з ними. В іншому випадку така обізнаність при певних ситуаціях може поставити колег в незручне положення. Кожен із співробітників, що залучається до проведення заходу, інформований про цілі, учасників, місце, час тільки в тій частині, яка потрібна для успішного виконання своїх функцій.

Все перераховане вище, вказує не те, що моральні та етичні аспекти проведення візуального спостереження, безпосередньо стосуються оперативних працівників, і для успішного його проведення необхідно розуміти суть всієї оперативно-розшукової діяльності як виду державної правоохоронної діяльності.